

Ennek a kerülőnek a magyarázata a nem tárgyalt egy esztendő eseményeiben rejtőzhet csupán, még akkor is, ha ezt az egy esztendőt Takó Béni kórházban, illetve a Hadigondozóban töltötte, esetleg teljes letargiában.

Ha ezt a bizonyos egy esztendőt Gergely Sándor nem akarta megírni, akkor jobb lett volna az egész előszót elhagynia, s más módon tudomására hozni az olvasónak, hogy itt önéletrajzról van szó.

A regény önmagában — amint láttuk — így is szemléletes képet ad hőse fejlődéséről és koráról.

Gergely Sándor Kossuth-díjjal kitüntetett könyvében bátran él azzal a lehetőséggel, melyet a pártos irodalom, a szocialista realizmus biztosít az ábrázolás térében az író egyéni megoldásainak. Művének problémái és eredményei bőséges tanulsággal szolgálnak olvasónak, írónak egyaránt.

NACSÁDY JÓZSEF

Nyelv és irodalom I.

(A Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának kiadványa 1955. 152. 1.)

Kulturális forradalmunk sikerének, az általános művelődési színvonal és igényesség fokozódásának egyik örömdetes megnyilvánulása, hogy a különböző tudományos, ill. felsőoktatási intézmények egymás után adják közre munkásságuk természet — különböző kiadványok formájában. Ebbe a kiadványsorozatba tartozik bele a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának I. actája.

Az ilyen kiadványoknak — úgy véljük — kettős rendeltetésük van: a) tájékoztatót nyújtanak a szakemberek számára a saját »üzemi« munka folyásáról, tárgyköreiről; b) a művelt, igényes olvasó közönség számára lehetővé teszik egy-egy tudományág, vizsgálati módszer stb. közelebbi megismerését. Röviden az évkönyvszerű kiadványok hivatása a tudományos tapasztalatcsere és a tudomány népszerűsítése.

Ilyen, szemüvegen át nézve a tudományos intézmények kiadványait, azt várjuk tőlük, hogy híven tükrözzék a közrebocsátó intézetek munkásságát, és hogy munkájukból azt és olyan formában bocsássák útra, aminek a hivatásos szakmunkások körét is túllépő, kisugárzó, vonzó ereje van. Erre kötelez bennünket a dolgozó nép iránti hűség és megbecsülés, haladó hagyományunk (közvetlenül Arany János követelménye az akadémiai kiadványokkal és előadásokkal szemben) csak úgy, mint a SZKP XX. kongresszusának éppen e tárgyban is megadott iránymutatása.

Mindezek a szempontok és gondolatok tollhegyre kívánkoznak akkor, amikor

az acta csinos, komoly külsejű füzetét kézbe vesszük és lapozgatjuk.

Maga a cím — Nyelv és irodalom — igen kedvezően hat, mert megszabadít attól a »vegyes felvágott« színezettől, mely az évkönyvek legnagyobb teherterele szokott lenni. Ezzel a szűkített, de határozott irányú témakörrel viszont azt a reményt is ébreszti, hogy a jönevű, értékes hagyományt jelentő »Szegedi Füzetek« folytatója lesz, s ehhez a Sz. F. egykori szerkesztőjének: Mészöly Gedeonnak a személye összekötő kapcsolatot is biztosít.

A füzet profilját éppen a 75 éves Mészöly Gedeon munkásságának méltatása adja meg. Ezt annál inkább teheti, mert Mészöly munkásságában (mint erről a kötet végén levő bibliografikus összeállítás is tanúskodik), igen szerencsésen egyesül a nyelvészeti és irodalmi ténykedés. Ez ismét olyan fonál, amelyet az acták folytatólagos számaiban érdemes volna tovább szőni: mélyíteni az irodalom és nyelvtudomány sokat emlegetett, de eddig kevés konkrétumot felmutató összefüggéseit.

Maga az ünnepelt tudós »Juhász Gyula darvadozása és Petőfi rónája« c. dolgozatával újabb fejezetét csillogtatja meg nehezen várt »nyelvészeti sétáinak« s annak az iskolát teremtő tudományos módszernek, melynek lényege éppen Mészöly pregnánsan tömör megfogalmazásában; szótörténet = munkatörténet.

Éppen a Mészöly teremtette »szegedi iskolának« szerencsés és sikeres továbbfejlődését tükrözi a szintén egykori Mé-

szöly tanítványnak, *Nyíri Antal*nak tanulmánya: »A tűzgerjesztés magyar nyelvi kifejezéseinek történetéből.« *Szén* szavunk finnugor eredetének feltárása (az eddigi sejtés után ill. helyett) nemcsak alapszókincsünk történeti vizsgálatához nyújt jelentős adalékot, hanem — éppen a Mészöly-féle munkatörténeti módszer segítségével — társadalmi, művelődéstörténeti szempontból is eredményesen hozzájárul az ősmagyar múlt, a finnugor korszak képeinek élesebb vonalú megrajzolásához.

Moór Elemér — mint »outsider« munkatárs — »Slavo-germanica«-ja »születésnapjokról« Mészöly Gedeon számára. A tanulmány szláv-német eredetű, ill. ilyennek vélt szavaink magyarázatával foglalkozik. Kár, hogy a bevezetőben jelzett, egyoldalúnak tűnő felfogás miatt (107.) a tiszteletre méltó tudományos apparátussal összeállított szövmagyarázatok úgy tűnnek fel, mintha nem előidézői, hanem inkább kísérői volnának a szerző előre kitűzött megállapításainak. (A *kétes* szavakról nyilván nemcsak az derülhet ki, hogy szláv származásúak, hanem bizonyára olyan is lesz köztük, amelyik más eredetű.)

A kötet nyelvészeti munkáinak sorát *Velcsov Márton*nak inkább adatközlés jellegű cikke: a Nyelvtörténeti Szótár néhány adatához fűzött megjegyzése zárja le. A szerző által is nem bizonyító erejűnek jelzett adatok tömeges felsorakoztatása helyett meggyőzőbb lett volna, ha más forrásokból (nemcsak egy, hanem több kódexből) idéz a tételét alátámasztó példákat.

A kötet irodalomtudományi írásainak sorában már terjedelmével is kiemelkedik *Halász Előd*nek »Az Ármány és szerelem és a német polgári ideológia« című fejtegetése. A tanulmány az eszmei mondanivaló vörös fonalát nyomon követő, elemző módszerrel dolgozik; amilyet eddig jobbára csak Lukács György írásaiból ismertünk. A mindvégig dinamikus feszültségű dolgozat legfőbb értékét abban látjuk, hogy kitűzött témaköréből a marxista esztétika általános érvényű s eddig még nem eléggé reálizált tételeit tudja felsorakoztatni. Az olvasó előtt konkrétta, csaknem érzékletessé válik a művészet felépítmény-jellegének megtestesülése, amint a »*társadalmilag átél*t valóság talajából« kinőtt élmény művészi formába szökken. A szereplők jellemének elemző bemutatásán keresztül biztos kézzel vezet el a tanulmány szerzője a személyek ellentétén túl-

mutató, valódi konfliktusig: »*az elnyomók és az elnyomottak közötti áthidalhatatlan ellentét*« demonstrációjáig; végül annak kidomborításáig, hogy a német polgárság — s vele Schiller — ideológiai korlátai, »*fejlelten öntudata, általános elmaradottsága következtében nem tudott átfogó, a társadalmi kérdéseket politikai síkon látó kategóriákban gondolkodni, csupán arra volt képes, hogy az egyénre korlátozva, családi egységen belül lássa meg a legelemibb problémát, a szabadság és az elnyomás problémáját.*« Az »*Ármány és szerelem*« cselekményének szálait követve fejti ki Halász Schiller emelkedett erkölcsi felfogását. A tanulmánynak ebben a második részében szükségszerűen inkább a tartalmi taglalás lép előtérbe. Ezzel viszont csökken a dolgozat első felében mutatkozó elvi síkba vetítés igényessége. Úgy tűnik, a tanulmány előnyére vált volna, ha itt a tartalomkifejtő részek rövidebbek vagy legalább tipográfiaileg megkülönböztetve volnának. Az eszmei mondanó síkján haladó elemző módszernek is van hátulütője. Ezt az utat követve elsikkadnak vagy nem domborodnak ki eléggé a vizsgált alkotás egyéni sajátosságai, művészi eszközei. Pedig nyilván még teljesebbé vált volna az »*Ármány és szerelem*«-ről élénk vetített kép, ha az élesszemű szerző arra is rámutat, milyen művészi eszközökkel éri el Schiller, a társadalmi valóság jól érzékeltetett tükrözését. Milyen finom stíluselem, a kiélelésnek milyen egyszerű, mégis remekbe faragott nyelvi kifejezője pl. Schiller idézett szavaiban (39.) a refrénszerű »*kegyes engedelmével*« vagy mindjárt a dráma elején a »*von urak*« emlegetése. Ezek az apróságok jelentékenyen hozzájárulnak ahhoz, hogy Schiller meggyőzően és természetesen válhat a »*népnek, az elnyomottak összességének*« pillanatnyilag legöntudatosabb, legfejlettebb képviselőjévé«.

A helyi irodalmi hagyományok feltárása tekintetében igen fontos *Nacsády József*nek »*Az irodalmi ellenzék kialakulása Szeged irodalmi életében*« c. dolgozata. A szerzőnek vitatható, de feltétlenül mélyen elgondolkodtató elvi tétele az, hogy az egykori folyóiratok tükrözik leghívebben a város irodalmi életének fejlődésére ható törekvéseket, azok irányát és árnyalatait. Ennek jelentőségét is méltán hangoztatja, hogy Szegeden alakult meg a XIX. szd. első vidéki irodalmi társasága: a Dugonics Kör (1873.), megelőzve ezzel a marosvásárhelyi Ke-

emény Zsigmond Társaságot (1876.) — s talán érdemes hozzátenni — az 1877-ben alakult soproni Frankenburg Kört is. Az irodalmi társaságoknak a század végén divattá váló felburjánzása napjainkba is átsugárzó, megfontolásra érdemes jelenség.

A tanulmánykötet végére csatolt közlemények sorában *Baróti Dezső* Juhász Gyula ismeretlen leveléhez fűzött rövid megjegyzése során megcsillogtatja azt az elemző készséget, melynek már másutt is tanúbizonyságát adta (pl. *Vörösmarty ábránd* szavának csattanós magyarázatával). *Pósa Péter* József Attilának Tetta-manti Bélához intézett levelét közli. A kötet *Péter László* Mészöly-bibliográfiával záródik.

A kiadvány jelentőségét fokozza, hogy a tanulmányok orosz és német nyelvű ki-

vonataik révén a külföld számára is hozzáférhetők.

A tanulmánygyűjtemény tartalmi értékéhez méltó a kiállítás. A delta papíron jól érvényesülnek a Szegedi Nyomda tiszta szedésű, vékony metszésű betűi. Annál sajnálatosabb, hogy helyesírási, ill. sajtóhibák elég sűrűn bukkannak fel a magyar és idegen szövegben egyaránt (pl. 62, 72, 89, 93, 96, 112. stb.). Aligha menne a tanulmányok egyéni jellegének rovására, ha erőteljesebben érvényesülne a szerkesztés egységtudósága (pl. a hivatkozások azonos módú jelzésében vagy a kevésbé közismert rövidítések feloldásában, stb.).

A szegedi olvasó feltétlen büszkeséggel lapozgatja a kiadványt, és komoly szellemi értékekkel gyarapodva várja mielőbbi folytatását.

BENKŐ LÁSZLÓ

Barátom a miniszter

Új magyar zenés vígjáték a Szegedi Nemzeti Színházban

»Tudja azt, aki okos, hogy jó, ha a kezét mos.« — ezt a politikai és társadalmi felfogást vallja egyszerű Oktáv Delbois parlamenti büfés és Turcoigne márkis is. Más és más cél jegyében, s más eszközökkel is, de lényegében ugyanaz az elv tartja látszatra felszínen mindkettőjüket, az ütődött politikai szélhámost és az egyszerű, sokszor még gerinctelen francia kisémbert.

A »Barátom a miniszter« egyik legnagyobb érdeme éppen az a kitűnő rajz, amit erről a *kisemberről* kapunk. A mai Párizsnak, de egész Franciaországnak egyik legjellegzetesebb figurája ő: a kisémbert. Ott van mindenütt, s ma már egyre jobban hallatja szavát. Különböző köntösökben jelenik meg, lehet külvárosi órásmester, párizsi közalkalmazott, lyoni pénzbeszédő és parlamenti büfés is. Oktáv Delbois, a »Barátom a miniszter« főhőse — aki valóban szentül hiszi, hogy miniszter barátja van — ilyen tipikus francia kisémbert.

Magyar színpadokon az utóbbi években nem találkoztunk a francia kisémbert jellegzetes figurájával. Oktáv Delbois már egészen más, lényegesen nyitottabb szemű kisémbert, mint a polgári szokvány-vígjátékok tehetetlen, nevetséges hőse volt.

Oktávval már történik valami, s ennek a történésnek tudatos eszmei mondani-
valója van. *Hárs László* és *Romhányi*

József vígjátékának főhőse nem egy csupán önönmagáért beszélő, vagy esetleg öncélúan nevetető figura, hanem a társadalmi mozgásokban szervesen benne élő hús-vér alak.

A vígjáték szerzői a napjainkban is forrongó Párizs hangulatát igyekeznek éreztetni egy kocsmarendély körüli bonyodalom és két fiatal őszinte szerelmi történetének tükrében.

»Párizs, te szép! Szerelmes párom vagy. Szébb napom te benned várom csak, te légy az ifjú boldogság.« — éneklí a szép Juliette. S mi valóban izelítőt kapunk a becsületes franciáknak abból a mozgolódásából, ami egyúttal a szép Párizsért folyik, azért a szépért, melyben az egyszerű és dolgos kisémberek is megtalálhatják a maguk boldogságát.

Oktáv Delbois, a francia parlament büfése, kocsmát akar nyitni, negyvenéves álma azonban beleütközik az egyik tőkés csoport telek-spekulációs tervébe. A felső tízezer mesterkedései révén egyre jobban tornyosodnak az akadályok a kocsmá hivatalos megnyitása előtt. Oktáv, aki munkahelyén — a parlamentben — miniszterek és képviselők között mozog, azt hiszi, hogy ezek közül egy-kettő néki barátja.

A »jó kapcsolatok« kihasználásával akar protekciót szerezni a kocsmá megnyitáshoz. A miniszterelnök-jelöltnek — titkár-